

Emma Maleras

Passió immanent

Emma Maleras i Govern va néixer a Ripollet el 4 d'agost de 1919 amb la música, el ritme i la dansa a la sang:

“Els meus pares m'explicaven que, quan tenia només tres mesos, vaig sentir música per primera vegada i em va emocionar visiblement. [...] I llavors la meva mare em va agafar la mà i em va fer ballar una miqueta. Crec que des d'aleshores, per sempre, per a mi, la música i la dansa han estat dues coses inseparables.”

Emma Maleras.

Emma Maleras. Les castanyoles: la grandesa d'un instrument petit (2002)

Els seus pares regentaven una sastreria al carrer Hospital de Barcelona, on Maleras va viure la seva infància i, fins i tot, la seva primera actuació. Per carnaval, quan encara no tenia dos anys, els pares la

van vestir de flamenc i, posant-la damunt el mostrador de la botiga, li van dir: “Emma, balla”. Maleras va moure el cos sense precisió ni tècnica; encara era una criatura, però va demostrar que la seva passió podia aplegar els espectadors davant de l'aparador.

Vestida de flamenc per carnaval, Barcelona, 1921.

Retrat de la família Maleras-Govern a Sant Hilari, 1923.

Emma Maleras al Turó Park de Barcelona, 1921.

Disfressada de xarleston per carnaval, 1925.

Record de la primera comunió, ca. 1926.

Amb vuit anys va començar els estudis de música al Conservatori Superior del Liceu i, amb deu, va abandonar l'Escola Montessori per poder centrar-se en la carrera musical. Tot i que la seva habilitat era innegable, Maleras va trigar anys a perdonar a la seva mare que li hagués negat l'escola tan jove, ja que, amb una gran sensibilitat

artística però poca destresa natural, projectava en la filla un somni frustrat. Amb la mare va visitar per primera vegada el Palau de la Música i el Teatre del Liceu. Maleras va gaudir sempre d'un ambient musical ple, més enllà de l'estudi de la tècnica. Contràriament, va haver de lluitar per accedir a la dansa.

Alumnes amb el mestre Zamacois, record de graduació, Conservatori Superior de Música del Liceu, 1935.

Un èxit prematur

La família materna s'oposava decididament a la dansa per la mala reputació que tenia, però Maleras —de caràcter ferri— no va cedir a prejudicis ni a falòrnies. En fer deu anys, els pares van accedir a portar-la a casa de la mestra i coreògrafa del Liceu Pauleta Pàmies, que la va adreçar a la dansa espanyola. Amb dotze va iniciar els estudis d'espanyola amb Antonio Alcaraz, amb el qual va veure per primera vegada Carmen Amaya i “La Argentina”, virtuosa de les castanyoles. En començar la seva formació en aquest instrument, Maleras practicava sense parar, aplicant la seva experiència en l'estudi del piano a les castanyoles. Així iniciava, sense saber-ho, la seva obra mestra: el mètode.

Fotografies promocionals de la seva època de nena prodigi, Barcelona, primers anys 30.

El éxito de la joven danzarina Emma Maleras. Crítica sobre l'actuació al Casal del Metge, publicada a El Día Gráfico, 6 de març del 1934.

Tanmateix, en aquell moment, la seva vida —la seva voluntat— girava al voltant de la dansa. Malgrat el seu desig fervent per ballar clàssica, l'arribada dels Ballets Russos de Montecarlo al Teatre del Liceu el 1933, en els quals va participar com a comparsa, la va convèncer de provar el seu propi camí. Durant l'adolescència va omplir els escenaris de la ciutat d'espectadors àvids, va compartir cartell amb grans figures com Àurea de Sarrà i va obtenir un èxit incontestable. Més endavant, però, va penedir-se de la poca qualitat del seu ball en aquella etapa —ja assenyalada per alguns crític com Sebastià Gasch—, i de la seva formació, fins llavors, deficient.

Emma Maleras. Crítica de Sebastià Gasch sobre l'actuació al Teatre Poliorama, publicada a Mirador, 1934.

Full publicitari per al Círculo Ecuestre de Barcelona, 1934. Il·lustració de Salvador Mestres dedicada a Emma Maleras.

La dansa: passió i salvació

La dansa va ser el salvavides d’Emma Maleras quan l’àncora d’un marit fal·laç amenaçava d’enfonsar-la. Amb només dinou anys i en plena guerra, Maleras va casar-se amb un músic que li va prometre seguir-la a tot arreu i va acabar per intentar tancar-la a casa. Amb un esperit lluitador que ja no l’abandonaria mai es negà a quedar reclosa i feu de la dansa —com a ballarina, mestra i coreògrafa— una eina de supervivència. El setembre de 1939 va començar a estudiar amb el mestre Magriñà, que li despertà de nou el desig de ballar clàssica i amb qui va debutar al Teatre del Liceu l’any 1941, a *El carrillón mágico*, amb María de Ávila. Va aprendre dansa espanyola amb mestres com “La Macarrona” i Pilar López, primer, i “El Estampío”, els germans Pericet i “La Quica” després, al final dels anys quaranta, quan el ballarí Josep Ferran —alumne, amic i gairebé germà— la va convèncer de viatjar a Madrid assíduament a formar-se.

Caracteritzada per ballar l'Intermedi de Goyescas de Granados, Barcelona, 1942.

Programa de mà per a El carrillón mágico, Gran Teatre del Liceu, 1941

El 1941, va obrir un petit estudi de dansa a casa dels pares, que es trobaven en una mala situació econòmica i, igual que el marit, depenien d’ella. Maleras era conscient que la dansa exigeix reciclatge constant i va treballar sense descans en la seva tècnica i en la dels seus deixebles. Hi havia llista d’espera per formar-se al seu estudi. Amb la mort dels pares, i malgrat el dolor, va aconseguir una certa llibertat i recuperà, a vint-i-sis anys i gràcies sobretot als seus alumnes, part de la joventut extraviada. Quan la companyia del Coronel de Basil va tornar al Teatre del Liceu el 1948, Josep Ferran va obtenir una posició en el cos de ball que donà la possibilitat a Maleras d’accedir a les classes de la companyia, impartides per Madame Tchernitcheva, de les quals retindria sempre la rellevància de la col·locació del cos.

Dansa hongaresa núm. 6 de Brahms, 1943

Ballant una polca amb la gran orquestra del Palau de la Música, 1942.

El Albaicín d'Albéniz, Palau de la Música, 1942.

Amb alguns membres de la Companyia del Coronel de Basil, Sant Sebastià, 1948.

Danza del Fuego de Manuel de Falla, 1943.

Fulla publicitària per a Recital de dansa espanyola d'Emma Maleras i Ramon Araque, Casa del Médico, 1950.

“Primer, la dansa em va fer oblidar, a estones, que estava lligada per sempre a un home per l’únic motiu que m’hi havia casat [...] I després em va donar la millor de les independències possibles, en aquells moments en què la dona casada no era res sense permís del marit: la independència econòmica.”

Emma Maleras. *Emma Maleras. Les castanyoles: la grandesa d’un instrument petit* (2002)

La Companyia Emma Maleras, amb Antonio Marquina i Conchita Bianca, ca. 1952.

L'esplendor de la seva carrera professional va arribar als anys cinquanta. Mestra de dansa clàssica,

flamenc i escola bolera, concertista de castanyol —en aquell moment gravà els primers discs amb La Voz de Su Amo, Discofón i Belter— i ballarina reconeguda, la direcció del Liceu li encomanà, el 1953, formar un grup per al Festival de Primavera de l'Òpera de Wiesbaden. La Companyia Emma Maleras va actuar a tot Catalunya i en països com Itàlia, Alemanya i Egipte. Entre els membres, un jove José de la Vega, que, quan el 1958 va rebre l'encàrrec d'organitzar una gira per a les Joventuts Musicals Franceses, amb direcció artística de Juan Germán Schroeder, proposà a Maleras que en fos la primera ballarina. La preocupació per la tècnica havia esdevingut amb els anys coneixement del propi cos, gràcia i estil, i així mateix una complicitat amb el públic que Maleras va explotar bellament en les seves darreres actuacions. La companyia va viatjar per Europa i el Nord d'Àfrica i va aconseguir un èxit memorable al Teatro Candilejas de Barcelona.

La Companyia Emma Maleras celebrant el primer —i últim— aniversari de treball amb el ballarí Antonio Marquina, Barcelona, 1953.

Emma Maleras i José de la Vega a la tournée de les Joventuts Musicals Franceses, 1958.

A l'esquerra, la Companyia Emma Maleras representant al Gran Teatre del Liceu al Festival de Primavera de Wiesbaden, Alemanya, 1953.

A sota, Alfons Puig, Javier Aznar, Juan García, José de la Vega, Juan Germán Schroeder, Pastora Martos, María Rosa Canals i Emma Maleras, Bilbao, 1958.

Danza V de Granados, acompanyada a la guitarra per Juan García, Teatre Madrid, 1958.

Ballant uns *tarantos* al Teatro Candilejas, 1959.

Les castanyoles i el ritme d'una nova vida

Emma Maleras va emprendre una nova vida quan l'any 1963, amb la restauració de la separació de béns a Catalunya, va obtenir finalment la llibertat econòmica per deixar al seu marit. Després de la separació, es va refugiar un temps a l'escola internacional de Rosella Heightower, a Canes, on va donar classes de dansa espanyola. El 1964, el Teatre Colosseu de Roma va encarregar un espectacle de flamenc dedicat a García Lorca a José de la Vega, el qual va convidar Maleras, que s'havia retirat com a ballarina professional, a participar-hi com a concertista de castanyoles. Les funcions van tenir un èxit espectacular entre el públic, personalitats i crítica. Durant anys, Maleras va continuar ensenyant i aprenent dansa arreu del món, de l'URSS a l'Havana, presentant allà on anava el ritme de les seves castanyoles.

Reunió a casa d'Alfons Puig: Josep Ferran, Sebastià Gasch, Emma Maleras, Joan Magrinyà, Marius Cabré, Alfons Puig i José de Udaeta, 1963.

Grans figures de la dansa com “La Argentina” o “La Argentinita” ja havien presentat les castanyoles en concert o gravació i n'havien innovat la tècnica, però Maleras va anar un pas més enllà amb la creació d'un mètode d'estudi, amb la compilació de tots aquests avenços. Les primeres pàgines del mètode d'interpretació de les castanyoles les va escriure, el 1964, en tornar de Roma. El 1971, el músic, mestre i amic Joan Pich Santasusanna la va convèncer de dur a terme tres xerrades concert sobre les castanyoles al Conservatori de Música. Hi va assistir, com sabem, José de Udaeta. El ballarí va passar ràpidament a ser el seu deixeble, amic i company d'escena. Després dels lloats concerts a Colònia, el 1975 i 1976, Udaeta va intentar persuadir Maleras de fer una gira internacional conjunta, però ella, que ja havia viatjat i vist món, desitjava establir-se i dedicar-se plenament al seu mètode.

Amb Marius Cabré, amic de molts anys, a casa d'Alfons Puig, 1963.

Concert de castanyoles amb els alumnes del Conservatori Superior, Gran Teatre del Liceu, 1970.

Donant classe de castanyoles a un grup d'estudiants, entre les quals la seva cosina Anna Maleras, anys 70.

Tocant les castanyoles, 1970.

Al Teatre Colosseu de Roma, 1964.

Concert de castanyoles en homenatge a Vives, Gran Teatre del Liceu, 1971.

El mètode de castanyoles

L'aventura que Udaeta anhelava no va ser possible, però la seva vida va quedar entrellaçada per sempre, des dels cursos de Sitges, en què ella ensenyava castanyoles, fins als concerts del mètode, en què ell participava com a convidat. De formació musical, Maleras va considerar sempre les castanyoles un instrument especial. El mètode va néixer amb la voluntat de conjuguar la passió i l'afecte dels ballarins de dansa espanyola per les castanyoles amb la composició musical, que tradicionalment no les tenia en compte. La consciència de ser la persona adequada per tirar endavant aquella tasca àrdua i rellevant era el motiu essencial pel qual Maleras no volia abandonar la seva creació. La seva principal aportació fou la transcripció en llenguatge musical de la destresa i la sonoritat dels grans ballarins, cosa que va permetre, per exemple, acompanyar amb castanyoles composicions clàssiques. L'objectiu —acomplert— de Maleras era refinar la tècnica per elevar-ne l'expressió.

Concessió del premi *Carmen Amaya* per la creació del Mètode de castanyoles, 1976.

Concert de castanyoles, Teatre Adrià Gual, 1976.

Curs Internacional de Ball Espanyol de Sitges, anys 80.

Concert d'Emma Maleras i alumnes amb José de Udaeta, Institut del Teatre, 1988. Entre les alumnes, Consol Grau.

Estrena de *Maruixa* de Vives. Final de curs, Institut del Teatre, 1975.

Es traduïren a l'escriptura de castanyoles peces del pare Soler, Albéniz o Rimski-Kórsakov. Maleras comprenia veritablement les possibilitats de l'instrument. El curs 1983-1984 va ajuntar les seves alumnes de castanyoles amb els estudiants de dansa d'Anna Maleras, experta en jazz i cosina seva. Presentà unes variacions del *Bolero* de Ravel que combinaven el ball amb el ritme de les castanyoles en diferents nivells d'interpretació, i que ella tocava, amb la seva gran destresa, en els fragments més complicats. Els concerts, en

solitari o acompanyada del cor format per les seves estudiants, se succeïren sense pausa. Els aplaudiments del públic es van traduir en concerts per a ràdio i televisió, la qual cosa va contribuir a difondre l'instrument i exhibir el seu mètode, que cada vegada tenia més adeptes. Músics com l'amic i mestre Pich Santasusana, Martín Porrás o Menéndez Aleixandre van interessar-se per la seva creació i van empènyer-la a ser més exigent amb si mateixa i amb el seu resultat.

El 1983, l'Editorial Boileau va publicar la primera edició del primer curs del mètode, un sistema que va sorgir de la voluntat d'exemplar les possibilitats d'expressió musical de les castanyoles i que ha esdevingut una fórmula vàlida

Primer concert de castanyoles al programa Gran Gala del Club Polimnia de Ràdio 4, 1989.

perquè els ballarins toquin amb més destresa, els músics aprenguin base rítmica i els pianistes adquireixin agilitat i independència dels dits.

El *bolero* de Ravel. Emma Maleras dirigeix l'Agrupació de Concert de Castanyoles, 1976.

Primera edició del *Método para castañuelas*, Editorial Boileau, 1985.

La col·locació de les castanyoles il·lustrada al *Método para castañuelas*.

Fins la darrera percussió

Maleras va començar a donar classes de castanyoles al Conservatori del Liceu el 1969 i de dansa espanyola i castanyoles a l'Institut del Teatre el 1973. És difícil imaginar la mala salut contra la qual va haver de lluitar sempre en el curs de la seva vida, però entre èxits, descobriments i viatges vivia una batalla constant. El 1984 va abandonar l'Institut del Teatre amb el cap i les mans clars, continuava fent les classes de castanyoles a la seva pròpia escola, però amb els ossos de les cames desgastats i malmesos. El 1988 va fer un concert memorable a l'Institut del Teatre, i el 1989 va participar

Concert de castanyoles, acompanyada al piano per Nati Cubells, per a la Junta Directiva, professorat i públic en general del Conservatori del Liceu, 1969.

Primer examen de castanyoles al Conservatori Superior de Música del Liceu, 1969.

amb un èxit rotund en el festival que Madrid va organitzar pel Dia Mundial de la Dansa, convidada per Xavier Bagà, ballarí del Ballet Nacional Español, amic i seguidor. Van ser els últims concerts en què el dolor de les cames era suportable; després, a causa d'un públic i una ànima incansables, continuà tocant i ensenyant asseguda, si calia, en una cadira, pràcticament fins al seu decés.

Emma Maleras va treballar, desenvolupar i enriquir el seu mètode de castanyoles fins al darrer repic del cor, el 13 de juny del 2017. El seu llegat —en mans de deixebles, alguns pràcticament família com Consol Grau, o de l'Associació Internacional de les Castanyoles— s'estudia, es difon i es practica avui arreu del món.

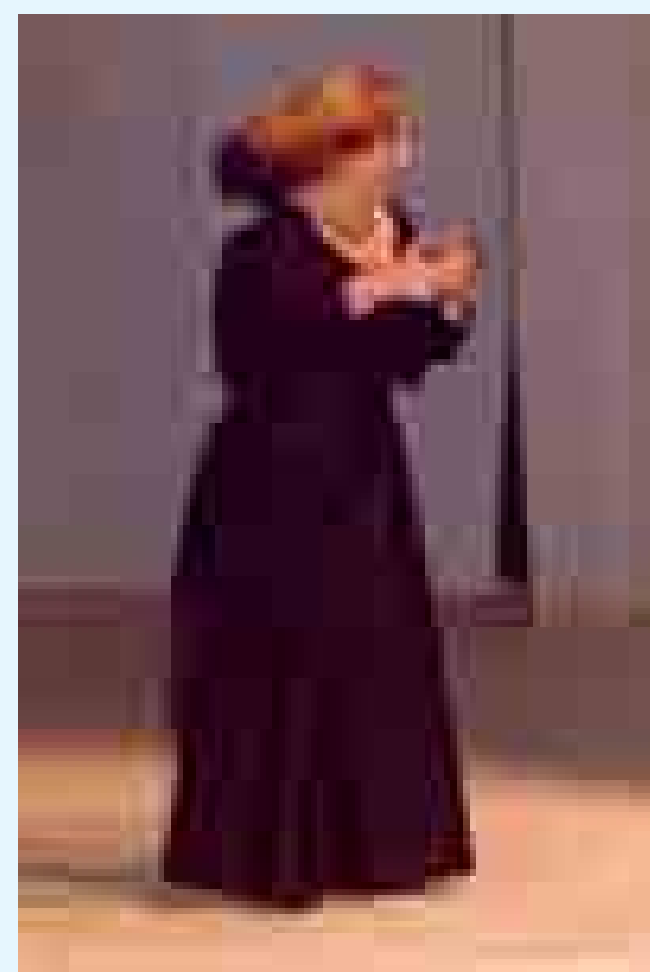
Amb el Cor de Castanyoles Emma Maleras, dirigit per Consol Grau, a la celebració del seu 80è aniversari, Hotel Hilton de Barcelona, 2000.

Amb Hermann Bonnín en el recent inaugurat Institut del Teatre al carrer Sant Pere Més Baix, Barcelona, 1973.

Concert de les primeres alumnes de castanyoles a l'Institut del Teatre, 1974.

Concert de castanyoles d'Emma Maleras, Institut del Teatre, 1988.

J. F. Marco i Conchillo entrega la Medalla de Plata al Mèrit Artístic a Emma Maleras, Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, Madrid, 1991.

Jordi Labòria li lliura el Premi d'Honor de l'Institut del Teatre 1997, Teatre Adrià Gual, 1998.

Amb Trini Borrull i José de Udaeta a la celebració-homenatge en motiu del seu 80è aniversari, Hotel Hilton de Barcelona, 2000.

José de Udaeta i Emma Maleras

Vides paral·leles

L'any 1919 nasqueren a Catalunya dos infants que, amb orígens completament dispars, compartiren una passió innata, i amb una història vital diferent, esdevingueren referents paral·lels. Les seves vides són una mena de trobades inherents a la vehemència amb la qual sentien la música i el ball. Van compartir platees, ídols, professors, alumnes, amics i seguidors, fins al moment en què —per fi— es van trobar a escena. José de Udaeta pertanyia a l'escenari i al públic; Emma Maleras ho devia tot a la dansa i la música. Les seves carreres professionals van començar tan aviat com els peus els ho van permetre i van acabar tan tard com les mans ho van fer possible. La seva vida va ser una dedicació aferrissada a l'art i la creació, a la dansa espanyola i les castanyoles.

De caràcters infinitament diferents, José de Udaeta i Emma Maleras són el clar exemple que la dansa espanyola no admet fronteres, que el repic de les castanyoles no té obstacles. L'art és il·limitat en mans de qui el sent i el respecta.

Supervisió del projecte: Carlos Murias

Coordinació, guió i documentació: Laura Ars

Correcció de text: Cesc Martínez

Disseny gràfic: Forabord

Impressió: Artyplan

Audiovisual: Carlos Murias

Fotografies de: Anne Kirchbach, Antoni Bofill, Arxiu Maleras, Arxiu Udaeta, Capella, Christian Altorfer, Comet, Dr. Theo Cieplik, Emilio de Icaza, Foto-Hobby, Foto-Inform Brangulí, Fotos Domenech, Gyenes, Horst Schulte, Iñurrieta, J. Magem, Jacques Naegeli, Joan Mª Carreras, Josep Aznar, Klaus Handner, Man, Manen, Mario Perricone, Marion Schöne, Miguel Montes, Paco Ruiz, Pau Barceló, Pere Manuvers, Photo-Lipnitzki, Reportajes Romá, Siegfried Enkelmann, Ximeno.

Agraïments: Xavier Bagà, Belen Cabanes, Àngels Forés, Consol Grau, Ramon Ivars, Marina Rodríguez, Ria Schneider, Alberto Udaeta, Santiago Udaeta, Berta Vallibera, José de la Vega.

   #udaetaimaleras

**Diputació
Barcelona**

Institut del Teatre